

Nigromància, violència i males arts als Ports de Morella: l'assassinat de Valença de Vinatea (S. XIV)

Mn. Josep Alanyà i Roig (I. B. Infanta Isabel d'Aragó. Barcelona)

Resum

L'edat mitjana, malgrat la duresa de les penes infligides als transgressors de la llei, no deixà mai de ser un període històric caracteritzat per la violència i la conflictivitat social que afectava les persones, famílies, viles i ciutats així com els estaments civil i eclesiàstic. En el present estudi s'analitza i justifica documentalment la presència de la violència en el casal dels Vinatea de Morella, quan un dels seus membres fou acusat d'uxoricidi, coïncidiments i pràctica de nigromància i altres males arts. Violència que s'afegí a l'exercida anteriorment pel cèlebre Francesc de Vinatea contra la seva primera muller en trobar-la al llit jaient amb l'administrador de casa seva. L'estudi històric fa públics documents inèdits relacionats als Vinatea i enriqueix amb noves notícies el coneixement que fins avui tenim d'aquesta família.

Abstract

The Middle Ages, in spite of the hard punishments inflicted on the transgressors of the law, was a historical period having special characteristics of violence and social unrest that affected people, families, towns and cities in the same way as civil and ecclesiastical bodies. In de current studies we analyse and establish with documentary evidence the presence of violence in the manor house of the Vinatea family from Morella, when one of its members was accused of wife-murder, knowledge and practice of necromancy and other occult arts. Violence added to the one that Francesc de Vinatea used formerly against his first wife when he met her lying in bed with the steward of his manor. The historical studies make public documents never published relating to the Vinateas and complete with new facts the knowledge of this family that we have up till now.

1. Els Vinatea de Morella

Fent recerca en el profund pou que és l'Arxiu de la Corona d'Aragó l'investigador troba de tot i molt especialment notícies que criden l'atenció per la seva estranyesa, per la seva originalitat, per l'abast que tenen en les seves conseqüències o per la categoria social dels personatges que en són protagonistes. De vegades aquests factors convergeixen en una mateixa notícia i aleshores aquesta pren una riquesa de colors i un relleu força remarcables.

La notícia que publico és de les que criden l'atenció per la seva estranyesa, per l'abast en les conseqüències i la categoria social dels personatges. Em va sortir al pas en un de tants dies de recerca a l'Arxiu Reial de Barcelona i en diversos folis de tres registres de la Cancelleria Reial. Són els registres 605, 609 i 1056.

El fet, esdevingut a mitjan segle XIV, té com a protagonistes la família Vinatea i alguns dels seus membres més destacats. I revela amb claredat quina solia ésser la condició de famílies notables com aquesta, que feien la vida entre la fama, el prestigi, les influències socials i polítiques i el respecte i consideració dels grans i menuts d'aquella societat, d'una banda, i, de l'altra, el deshonor, la violència i els excessos morals en què vivien o queien, o n'eren víctimes alguns dels seus membres, de vegades els més il·lustres.

Val a dir que la família dels Vinatea era una d'aquelles famílies notables de l'edat mitjana, una família de cavallers reconeguda a la vila de Morella i de la qual sabem que sempre els seus membres gaudiren de l'estimació reial i n'obtingueren nombroses concessions i beneficis. Així ho hem trobat documentat. El rei Jaume II afavorí Jaume de Vinatea¹ i Maimó de Vinatea.² De Maimó de Vinatea era el molí objecte d'atenció reial en un contenciós entre els d'Olocou i els de Morella l'any 1327.³ Pere III atorgà diverses concessions i en confirmà d'anteriors a «Peyrone de Vinatea, uxoris Raymundi nepotis, jurisperiti».⁴

Hem trobat en la segona meitat del segle XIV abundants notícies sobre alguns membres de la família: Galeas de Vinatea, «filius Petri de Vinatea, domini Tututellae, patris mei», que actuà com a procurador de Pere de Vinatea en un contenciós amb la universitat de Morella sobre el dret del Lligalló; Pere de Vinatea, fundador d'una capellania a l'església de Santa Maria de Morella, mort a Tortosa l'any 1336;⁵ Pere i Nicolau de Vinatea, germans de Constança de Vinatea;⁶ una filla d'aquest, Na Violant, donzella, que fou raptada per Marí Mercader i els seus còmplices, contra els quals, urgit pel rei Martí, procedí Pere Segarra, justícia de Morella;⁷ Jaume de Vinatea, que, l'any 1341, féu un recurs d'apel·lació davant el tribunal reial on intervingueren els jurisperits morellans Pere Navarro i Francesc Ripoll;⁸ hi ha notícia d'un altre Pere de Vinatea, «domicellus», de qui sabem que va entregar a Pere Arrufat, de València, un cavall que valia en estimació comuna uns tres mil cinc-cents sous, quantitat que aquest no li havia pagat en vida i per això, un cop difunt, li era exigida a Arnau Arrufat, tutor i curador dels seus fills i hereus, l'any 1363; quantitat que aquest es negava a satisfer.⁹ En aquesta mateixa època, una familiar dels Vinatea per la banda dels Calvera, senyors de La Todolella, Na Violant de Calvera, de Morella, era abadessa del convent de Santa Clara de Tortosa.¹⁰

Els Vinatea tenien nombroses possessions dins el terme de Morella i en els d'algunes aldees. Són documentats entre altres d'importants almenys dos molins: el molí de Maymó de Vinatea¹¹ i el de Francesc de Vinatea que donava nom al molí de la seva propietat situat dins el terme de Vallibona.¹² La família Vinatea formava part del grup de famílies benefactores del convent de franciscans de Morella, hi tenia sepultura i les seves armes s'hi poden veure esculpides juntament amb les dels Aguiló, Aster, Barreda, Brusca, Cardona, Dalp, Espanyol, Orsinis, Peralta, Ros, Sarreal i Sentcerní.

El membre més destacat de la família fou Francesc de Vinatea, jurat en cap de Morella el 1320 i també, més tard, de la ciutat de València, d'on fou així mateix «justitia in criminali». L'any 1329, com a justícia en les causes criminals, rebé l'encàrrec del rei Alfons el Benigne de jutjar els assassins del comanador de Santa Maria del Puig.¹³ L'any 1333, poc abans de la seva mort, Francesc de Vinatea disposà en codicils atorgats davant el notari Andreu Espígol que els

¹ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, reg. 216, fol. 31.

² ACA, Cancelleria, reg. 216, fol. 46.

³ ACA, Cancelleria, reg. 381, fol. 198 r.v.

⁴ ACA, Cancelleria, reg. 912, fol. 194.

⁵ ACA, Cancelleria, reg. 588, fol. 101 r.

⁶ Milian, 1974-1978: 82.

⁷ ACA, Cancelleria, reg. 2236, fol. 129 r.v.; 153 v.- 154 r. Cfr. Alanyà, 2000: 395.

⁸ ACA, Cancelleria, reg. 613, fols. 189 v.-190 r.

⁹ ACA, Cancelleria, reg. 711, fol. 144 r.

¹⁰ ACA, Cancelleria, reg. 712, fol. 100 r.v.

¹¹ ACA, Cancelleria, reg. 381, fol. 198 r.v.

¹² ACA, Cancelleria, reg. 381, fol. 198 r.v.

¹³ ACA, Cancelleria, reg. 436, fol. 115 r.v.

seus ossos fossin traslladats al convent franciscà de Morella, al vas sepulcral de la família on eren enterrats els seus pares, un cop el seu cos s'hagués consumit al carner del convent de franciscans de València: «Et mando quod, cum caro mea demolita fuerit seu consumpta, ossa mea portentur ad Monasterium fratrum minorum Morelle ubi sepeliantur. In cuius Monasterii cimiterio, videlicet in tumulo patris mei, meam eligo sepulturam».¹⁴

Exercint el càrrec de jurat en cap, Francesc de Vinatea, el 1333, encapçalà una enèrgica oposició a la política feudalitzant d'Alfons el Benigne sobre el regne de València en accedir el monarca a les pretensions de la seva segona esposa, Elionor de Castella, de dotar molt bé els seus fills, especialment l'infant Ferran, en detriment del primogènit i hereu, l'infant Pere, fill del Benigne i de Teresa d'Entença. En virtut d'aquesta política se succeïren les donacions de Tortosa com a marquesat per a Ferran, i de les ciutats i viles d'Alacant, Elda, Novelda, Oriola i Guardamar, en una primera cessió, i d'Alzira, Borriana, Castelló, Morella, Morvedre i Xàtiva, en una segona cessió. Aquesta segona cessió va despertar el refús violent i la reacció popular de protesta de la ciutat de València, en nom de la qual el seu jurat en cap, Francesc de Vinatea, es plantà davant els reis exigint-los en to enèrgic d'anul·lar totes les donacions fetes.¹⁵

El to i la valentia de Vinatea, «qui era hom esforçat e hom assenyalat en la ciutat», desagradà fortament la reina Elionor. La *Crònica del rei Pere el Cerimoniós* recull les fermes paraules de Vinatea: «Anem, que pus que són fetes les ordinacions, jo m'ho aventuraré de dir, que no hi planyeré la mia vida, e, si em mata lo senyor rei, morré per llealtat, e, axí, pus que jo m'aventur de dir-ho, bé us podets vosaltres aventurar d'anar-hi! Recull així mateix la reacció de la reina expressada per boca de l'aleshores infant Pere:

E axí es féu, que hi anaren lo dit En Guillem de Vinatea¹⁶ e los jurats e consellers. E com foren devant lo senyor rei, nostre pare, e la reina, madastra nostra, e tot llur Consell, En Guillem de Vinatea proposà e dix: Que molt se meravellava del senyor rei e de tot son Consell que aitals donacions feés ne consentís, com havia; car allò no volia àls dir sinó tolre e separar lo regne de València de la Corona d'Aragó, car, separats les viles e llocs tan apropiats com aquells eren de la ciutat de València, València no seria res; per què ells no consentien en les dites donacions, ans hi contradirien; e que es meravellaven fort d'ell e de son Consell, que en tal punt los posassen davant, car posaven-los en punt d'ésser traïdors.

E alre, senyor, no hi mudarien, si a mi, senyor, sabíets tolre lo cap del coll ne si ens sabíets a tots matar. Mas certific-vos, senyor, que, si nós morim, que no escapará algú d'aquests qui són ací, que no muiren tots a tall d'espasa, sinó vos, senyor, e la reina, e l'infant don Ferrando.

E oint aquestes paraules, lo senyor rei, nostre pare, dix a la reina: -Ah, reina, açò volíets vós oir! E ella, tota irada, plorant, dix: -*Senyor, esto non consentria el rei don Alfonso de Castella, hermano nuestro, que ell no los degollase todos.* E lo senyor rei respòs: Reina, reina, el nostre poble és franc, e no és axí subjugat com és lo poble de Castella, car ells tenen a nós com a senyor, e nós a ells com a bons vassalls e companyons.¹⁷

Acompanyant el gest i l'actitud de Francesc de Vinatea, Morella va negar-se a seguir el penó de l'infant Ferran, marquès de Tortosa.¹⁸

¹⁴ Milian Boix, Manuel, *Real Monasterio de San Francisco de Morella*. Inèdit, fols. 8-9. Cfr. Alanyà, 2000: 211.

¹⁵ Segura, 1868: III, 43-48.

¹⁶ Francesc de Vinatea és anomenat sempre Guillem de Vinatea per l'autor de la *Crònica del rei En Pere el Cerimoniós*.

¹⁷ *Crònica del rei En Pere el Cerimoniós*, 48.

¹⁸ ACA, Cancelleria, reg. 700, fol. 242 r.v.

2. La violència al casal dels Vinatea

La violència era força comuna i molt present a la societat feudal a desgrat de la predicació dels clergues i de les duríssimes penes de presó, mutilació i fins i tot la pena capital, a forca o a espasa, imposades amb pretensió de fer justícia als criminals i servir d'escarment exemplar a tothom. Era, doncs, difícil que les famílies no comptessin entre els seus membres alguna víctima o algun delinqüent. I d'això no se'n lliuraven ni les més destacades, com ho era a Morella, i ho seria també en tot el regne de València, la família dels Vinatea.

Sovint aquesta violència naixia de conflictes familiars per raons d'herència o dineràries o bé de maltractaments de les dones pels seus respectius marits i de situacions compromeses i immorals en què el sexe ocupava un lloc central com ara violacions, embarassos fora del matrimoni, adulteris, fugues i raptos de donzella. La violència al casal dels Vinatea fou principalment d'aquest darrer tipus de violència amb arrels de caràcter sexual i violència domèstica, això és, adulteri de l'esposa i assassinat de la filla per part del seu marit.

Mn. Manuel Milián atribueix el trasllat de Francesc de Vinatea de Morella a València i la venda d'algunes propietats del terme de Morella al fet de la infidelitat conjugal de la seva muller, la qual fou sorpresa *in fraganti* pel seu propi marit cometent acte d'adulteri al llit matrimonial amb el qui era guardià de la casa en absència del senyor. Vinatea, enfollit d'ira, desembeinà el punyal i matà *in instanti* la muller, que estava prenyada, i el seu jove amant. Arran d'aquest homicidi doble «ratione mortis uxoris sue et cuiusdam iuvenis» Jaume II condemnà a mort Francesc de Vinatea, però aquest més tard fou indultat i així pogué evitar la pena capital. Per tal de protegir-lo d'una actuació sumària de la justícia Francesc de Vinatea rebé ajut i encobriment de diversos membres de la seva família i d'alguns amics com Jaume de Vinatea, Pere de Vinatea, Maimó de Vinatea, Miquel Mestre, Bernat Moltó, Arnau Aster, Jaume de Vinatea i d'altres persones veïnes de Morella.¹⁹

Francesc de Vinatea, rehabilitat davant la justícia i la societat i després de pagar una gran quantitat pecuniària a les famílies de les seves víctimes, es tornà a casar més tard amb una dona de nom Jacmeta que l'any 1359 es beneficiava d'una concessió reial.²⁰ Era Jacmeta de Castellà, que apareix ja com a viuda de Francesc de Vinatea en un document de la Cancelleria Reial signat a València el 21 de gener de 1348.²¹

Segons els *Furs de València* l'adúlter mereixia la pena de forca: «Si algú estarà ab senyor e menyarà son pa o pendrà soldada o son benifeit e jaurà ab sa muller o ab sa filla o si aquela arraparà per rahó que la prena per muller o en altra manera, que sia penyat...»²² I la dona de Francesc de Vinatea hauria hagut de sotmetre's a la dura pena de córrer per la vila «tota nua ab un lançol entorn les anques».²³

La protagonista del fet històric que és objecte del present estudi, que era muller de Pericó Ortolà, fou Na Valença de Vinatea, filla natural i il·legítima de Francesc de Vinatea i germana espúria de Nicolau i Pere de Vinatea. Na Valença, Nicolau i Pere eren fills de Francesc de Vinatea, el cavaller morellà, senyor del castell i lloc de la Todolella.

Nicolau de Vinatea fou un quant temps -ho era el 1347- alcaid del castell de Morella, i és a ell a qui com a responsable de la fortalesa, havent escrit a Pere el Cerimoniós una carta sobre l'estat dels murs i estances —«litteram reparationem qua Castrum Morelle indiget continentem»— el monarca comunicava que havia donat ordre al batlle i al quarterner de la vila de lliurar-li

¹⁹ ACA, Cancelleria, reg. 243, fol. 55 v.

²⁰ ACA, Cancelleria, reg. 903, fol. 256 r.v.

²¹ ACA, Cancelleria, reg. 654, fol. 83 r.

²² *Furs de València*, llibre IX, rúbrica II, fur V.

²³ *Ibidem*, llibre IX, rúbrica II, fur VII.

3.000 sous per a la reparació del castell: «... vobis Nicolao de Vinatea, alcydo dicti castri, tres mille solidos tradant convertendos per vos in reparationibus necessarii dicti Castri».²⁴

Després d'ell fou també alcaid el seu germà Pere -ho era el 1352-, a qui, pel seu capteniment, Pere III va reprendre amenaçant-lo greument perquè acollia al castell tots aquells que armaven brega, eren culpables de discussions greus i baralles públiques, feien violències i ferien persones dins el clos de Morella, impedit amb la seva actitud que el justícia pogués detenir, empresonar i jutjar els culpables d'aitals conductes criminals. El monarca amenaçà Pere de Vinatea fins i tot amb l'expulsió del castell i privació de la castellania i l'actuació contra la seva persona i els seus béns:

Quorumdam veridica relatione veridica percepimus quod inter habitatores ville eiusdem quotidie et frequenter jurgia, dissensiones et rancores ac scandala non modica interveniunt, cuius occasione inter habitatores eiusdem vulnera aliqua subsequuntur et licet perpetratores et malefactores criminum predictorum per justitiam ville eiusdem puniri debeant ac etiam castigari, verumtamen malefactores ipsi per vos in Castro predicto receptantur, ob quod remanent impuniti. Quare de vobis non modicum admiramur quia talia in contemptum nostri ac diminutionem jurium nostrorum presumitis atemptare...²⁵

Valença de Vinatea estava casada amb Pere o Pericó Ortolà, propietari d'una masada del terme de Morella coneguda com el mas de Pericó Ortolà.²⁶ En aquesta masada Pere Ortolà assassinà la seva muller al poc temps d'haver-se casat tot ofegant-la: «Petrus Ortolani, pridem suadente pacis emulo et humani generis seductore, sororem Nicholay de Vinatea, vicini Valencie, quam duxerat noviter in uxorem, in manso eiusdem Petri, ulla ut fertur previa ratione, absconse nequiter suffocavit».²⁷

Tingué bona cura de no deixar en el seu cos cap senyal visible d'agressió física pel qual hom pogués esbrinar l'autoria de la mort. A petició dels amics de la difunta i del seu propi marit els metges inspeccionaren el cadàver i arribaren a la conclusió que la dona havia estat morta amb les mans:

...que inventa esse asseritur absque aliqua percussione vel signo per quod apparere posset quod aliquis eam interfecisset prout inventum esse asseritur per medicos qui ipsam recognoverunt antequam esset sepulta ad instantiam amicorum defuncte Valence et dicti Petri Ortolani cum presumeretur per aliquos ipsam manualiter esse mortuam.²⁸

De seguida fou detingut com a sospitós el seu marit, Pere Ortolà. El crim degué produir-se els darrers dies del mes d'octubre de 1339 perquè Ortolà fou detingut i empresonat el dia de la festa de Tots Sants.

Pere Ortolà, la fama de nigromant del qual era coneguda a la comarca dels Ports, intentà escapar-se de la presó de Morella una nit quan ja havia trencat la cadena amb què estava lligat i els grillons dels peus i havia franquejat la porta del presidi. No reeixí, però, en l'intent perquè ho impedí el zel de la guàrdia i de Guillem Ça Corbella, jurisperit de Morella. Tothom creia que Ortolà s'havia pogut alliberar de les cadenes i grillons amb la virtut i el poder de l'art de nigromància, creença fonamentada en el fet que a l'estança i al llit que ocupava el pres tant

²⁴ ACA, Cancelleria, reg. 1061, fol. 168 v.

²⁵ ACA, Cancelleria, reg. 1142, fol. 56 r.v.

²⁶ He repassat el llibre de Gamundí i Sangüesa (1991), i no hi he trobat cap masada amb el nom de Mas de Pericó Ortolà o semblant, la qual cosa és indicatiu que l'antic topònim medieval s'ha perdut.

²⁷ ACA, Cancelleria, reg. 605, fol. 104 v.

²⁸ ACA, Cancelleria, reg. 609, fol. 74 v.

Guillem Çà Corbella com els vigilants de la presó hi trobaren alguns escrits de l'art de nigromància i diversos tipus de verins. Així ho recollia la carta reial adreçada a Guillem Çà Corbella:

... cum vos Periconum Ortolani captum eo quod delatus erat de nece sue coniugis teneretis, quadam nocte idem Periconus dampnate artis nigromancie presidio, sicut verisimiliter creditur, fracto carcere ac solutis compedibus et catena quibus erat vinctus, dictum carcerem evasisset nisi eum vestra sollicitudo, quam in hac parte commendamus, utique pervenisset. Quodque domibus et lecto ubi dictus Periconus tenebatur inclusus per vos vestrosque ministros sollicita indagine perquisitis, reperistis aliquas scripturas dampnabiles dicte artis et aliqua genera toxicorum et aliqua alia per dictum Bartholomeum [Beneyto] vestro conspectui presentata.²⁹

Pere el Cerimoniós envià una carta al jurisperit morellà, signada a Barcelona el 14 de juliol de 1340. En la carta urgia Guillem Çà Corbella a torturar Pericó Ortolà i a interrogar-lo abans i després de les tortures per tal que confessés en quines persones i contra qui, amb quina finalitat, quantes vegades i quan havia usat de l'art de la nigromància i dels verins que se li havien trobat amagats a la presó. El monarca exigia que hom li apliqués la pena capital si l'acusat es reconeixia culpable de crims tan grans. Si no s'en confessava culpable i de res no servien les tortures per a l'esclariment de la veritat, el rei Pere III manava al jurisperit que mantingués empresonat i fortament vigilat Pere Ortolà i que el procés i expedient criminal fos traslladat al tribunal reial i al propi monarca onsevulla que es trobés. Com que, a més, hi havia sospita fundada que en la preparació de la fuga Ortolà havia comptat amb la col·laboració del seu carceller, el rei manava a Guillem Çà Corbella de procurar obtenir de les declaracions d'Ortolà notícia de la responsabilitat del carceller per castigar-lo en justícia si en tenia i canviar-li el carceller al pres. Segons els Furs de València el carceller, si tenia culpa en el trencament de presó de Pericó Ortolà, havia de ser penalitzat amb la mateixa pena que mereixia el pres: «Si alcú trencarà la carcre de la cort o el carceller serà tan osat que solvrà o lexrà anar per alguna cosa o per alguna rahó, sens manament de la cort, aquells qui tendrà preses, haja e sostigue aquella pena e aquell dan, la qual pena e dan devien haver e pendre aquells qui eren preses».³⁰

3. Nigromància, una pràctica antiga i medieval

La nigromància era l'art d'invocar els difunts amb l'objectiu d'obtenir coneixement d'esdeveniments futurs i també d'aconseguir d'alguna altra manera l'acompliment d'una tasca força difícil o considerada impossible fent servir els recursos naturals i ordinaris. La nigromància ha estat considerada un art ocult molt antic, les pràctiques del qual han estat trobades a Babilònia, a Assíria, a Egipte, a Grècia i a Roma (Circe). Els hebreus també la practicaren tot i que la Bíblia -la legislació mosaica i els profetes- la condemna com a pràctica idolàtrica com la condemnà l'Església des dels primers temps del cristianisme. La nigromància era considerada un art explícitament diabòlic per tal com a ulls dels autors medievals que interpretaven les històries d'invocació i presència de persones difuntes no era possible retornar a la vida els morts i, per tant, hom creia que eren dimonis els qui prenien l'aparença dels difunts i es manifestaven en lloc d'aquests.

El Codi de Santedat prohibia la màgia i la nigromància amb aquesta prescripció:

Non augurabimini, nec observabitis somnia. Neque in rotundum attondebitis comam: nec radetis barbam. Et super mortuo non incidetis carnem vestram, neque

²⁹ ACA, Cancelleria, reg. 1056, fols. 131 v.-132 r. Bartomeu Beneyto donà nom a una de les torres del cinyell murallat de la vila de Morella. Cfr. Alanyà, 2000: 45, 92, 436-437.

³⁰ *Furs de València*, llibre IX, rúbrica VII, fur LXXIII.

figuras aliquas aut stigmata facietis vobis. Ego Dominus. [...] Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, ut polluamini per eos. Ego Dominus Deus vester.³¹

El Deuteronomi era més explícit en prohibir als israelites d'imitar les abominacions que practicaven els cananeus: «Nec inveniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem: aut qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quaerat a mortuis veritatem».³² Malgrat les prohibicions l'episodi del rei Saül i la pitonissa d'En Dor, que invocà a petició del rei el difunt Samuel, revela de quina manera en situació de necessitat la gent acudia als endeviadors i nigromàntics.³³ El Llibre I de les Cròniques atribueix la mort desastrosa de Saül als seus pecats i especialment a la consulta que va fer a la pitonissa: «Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod praevaricatus sit mandatum Domini quod praeceperat, et non custodierit illud: sed insuper etiam pythonissam consuluerit, nec speraverit in Domino: propter quod interfecit eum, et transtulit regnum eius ad David filium Isai».³⁴

L'afecció que tenien els jueus, els grecs i els romans a les endevinacions, a les males arts ocultes i a la nigromància la coneixem també, ultra les fonts clàssiques, gràcies a les notícies recollides al llibre dels Fets dels Apòstols, on es parla de dos mags famosos, Simó, a Palestina, i Elimas, a Xipre,³⁵ de la noia de Filips que tenia l'esperit pitó,³⁶ i de tots aquells habitants de la ciutat d'Èfes que practicaven la màgia i es van convertir a la predicació de Sant Pau i cremaren tots els seus nombrosos llibres de màgia valorats en 50.000 dracmes: «Multique credentium veniebant, confitentes et annuntiantes actus suos. Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus: et computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium».³⁷

Al segle XIV, en les dates que s'esdevingué el fet de Morella, els llibres d'arts màgiques i fetilleria que circulaven eren pocs i molts d'ells eren d'autors àrabs o hom els hi atribuïa. Hi havia la *Demonologia*, traduïda de l'àrab i atribuïda als Al-Machriti; el *Thebit de imaginibus* i l'*Isagogé de iudiciis astrorum*, d'Alchabit; el *Pronòstics sobre figures i contemplacions celestes*, d'Abulmasar; el *Judici de la ciència arenària o geomància*, d'Alzanati; *La Clau del Semiforas*; el llibre *Experimentum spiritus Bilech*; els escrits de Miquel Scoto, de qui diu Boccaccio que «fou un gran mestre de nigromància». Però excel·lia a tots en fama i difusió el llibre *Clavicula Salomonis* o *Testamentum Salomonis*, un manuscrit atribuït al rei d'Israel, fill de David i Betsabé, a qui s'atribueixen també els llibres sapiencials de la Bíblia i és exalçat per la seva gran saviesa. La *Clavicula Salomonis*, un llibre ple de conjurs i pràctiques màgiques destinats a evocar dimonis pels mitjans més diversos, entre els quals la nigromància o evocació dels esperits dels morts, fou objecte de la més terrible condemna eclesiàstica i el papa Innocenci VI manà de cremar-lo l'any 1350.³⁸

A casa nostra, això és, a la Corona d'Aragó, corrien còpies diverses dels escrits màgics atribuïts al prestigiós metge i escriptor espiritual Arnau de Vilanova, físic dels reis d'Aragó Pere II, Alfons II i Jaume II i dels papes Bonifaci VIII i Benet XI. Són obra seva el llibre *De*

³¹ Levític, 19, 26-28; 31

³² Deuteronomi, 18, 10-11.

³³ 1 Samuel, 28, 6-25.

³⁴ 1 Cròniques, 10, 13-14.

³⁵ Fets dels Apòstols, 8, 9-13; 18-24.

³⁶ Ibídem, 16, 16-18.

³⁷ Ibídem, 19, 18-19.

³⁸ *Clavículas de Salomón*. Traducció d'un manuscrit francès de l'any 1641. Editorial Humanitas, Barcelona, 1992.

sigillis dedicat a Bonifaci VIII, alguns escrits d'Alquímia redactats el 1300, i tots els escrits mèdics de comprovada autenticitat que hom li atribueix, com *Aphorismi de gradibus*, *Tractatus de intentione medicorum*, *Regimen sanitatis ad regem Aragonum*, *De amore heroico*, *De dosi tryacarum medicinarum*, *Medicationis parabole*, *Commentum in quasdam parabolas et alias aphorismorum series*, *Regimen Almarie*, *De esu carniū*, *Translatio libri Galieni De rigore*, juntament amb d'altres escrits alquímics certament espuris.³⁹ Tanmateix contrasten fortament amb el tracte i consideració que hom donà de mag i nigromàntic a Arnau de Vilanova les clares i contundents condemnes emeses per ell com a metge i com a cristià contra les desviacions mèdiques basades en les arts màgiques i les supersticions: «Repellantur igitur ignominiosi incantatores, coniuratores, spirituum invocatores, divinatores, et augures in ministerio medicinali humani corporis domestici et ministri iam facti diaboli, de Deo dissidentes, et summum medicum Jesum Christum, regnantem in coelis, occidentes...»⁴⁰

Eren també conegudes les obres de fra Ramon de Tàrraga, *De invocatione daemonum*, *Conclusiones varie*, *De alchimia* i *De secretis nature*, aquestes dues darreres atribuïdes, totes quatre condemnades i manades cremar per Gregori XI l'any 1372.⁴¹

El gran perseguidor de les obres i autors de llibres d'arts màgiques durant el segle XIV fou l'inquisidor fra Nicolau Eimeric, autor del *Tractatus contra daemonum invocatores* i del *Directorium inquisitorum*, escrit a Avinyó el 1376, on fa constar que sobre el llibre *Clavicula Salomonis* juraven els dimonis invocats pels demonòlatres i nigromants i que segons el llibre *Thesaurus nigromantie*, del nigromant Honori, hi havia tres modes d'invocar els dimonis. Eimeric confessa que això ho sabia perquè «aquests llibres els he arrabassat a nigromants que jo mateix he capturat; els he llegit i els he fet cremar en públic».⁴² Segons Eimeric les pràctiques de nigromància que contenien els llibres eren aquestes: baptisme d'imatges o figures, fumigació del cap d'una persona morta, invocació d'un dimoni en nom d'un dimoni de jerarquia superior, inscripció d'uns determinats caràcters i signes, invocació de noms estranys, barreja de noms de dimonis amb els d'àngels i sants per formar pregàries blasfemes i perverses, fumigacions amb encens, àloe i altres aromes, cremar cossos d'aus i d'altres animals, fondre sal amb foc, oferir sang d'animals i fins i tot la pròpia als dimonis. Els nigromants practicaven també una certa ascesi amb dejunis, mortificació corporal i guarda de la castedat amb plena finalitat demonolàtrica.⁴³

Tan greu era el pecat de nigromància i tan severes les penes que mereixia que amb la maliciosa voluntat de fer-li el major mal possible hom acusà falsament Benet XIII d'haver après i exercit l'art de nigromància i de fer servir el llibre de màgia intitulat *Mors animae* i també d'haver-se-li descobert, com a Pericó Ortola, un llibre de nigromància amagat al llit.⁴⁴

L'Església sempre condemnà la superstició, la idolatria, les vanes observances, l'endevinació i les pràctiques màgiques com a immorals i contràries a la virtut de la religió i culte recte a Déu. Apareixen condemnades en la Sagrada Escripura, pels Pares de l'Església, pels papes i concilis, pels bisbes i pels teòlegs. Sant Tomàs, el Doctor Comú de l'Església, ensenya que la intel·ligència que intervé en les arts màgiques no pot ser moralment bona. Perquè, si fos bona, seria Déu o bé un àngel i aleshores la màgia seria una gràcia i un do; però la màgia és un art i ni Déu ni els àngels poden ser atrets a les obres que fan els homes per ciència i per art, sinó tan solament per la pietat, per la bondat divina i angelical i per gràcia. Per tant, enmig de la màgia hi ha el dimoni.⁴⁵

³⁹ Fort, 1973: 74-79. Menéndez, 1978: vol. I, lib. III, cap. 7, 588-609.

⁴⁰ Arnaldi Villanovani... *opera omnia cum Nicholai Taurelli... in quosdam libros annotationibus*, 1630 B.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 98-99.

⁴² Eimeric - Peña, 1983: I part, B, 16, p. 81.

⁴³ Kieckhefer, 1992: 168-177.

⁴⁴ Harvey, 1973: 109-116.

Seguint la doctrina de l'Església, també la legislació civil ha condemnat i prohibit la pràctica i l'ensenyament de les arts màgiques. Els textos legals inclouen penes molt dures contra els transgressors i revelen la gran desconfiança i la por que la societat medieval i els legisladors sentien envers els entesos i pràctics en arts ocultes, endevinacions, fetilleria i nigromància. Hom veu així mateix que la pràctica d'aquestes arts i la fe que hom hi tenia era tanta que fins i tot hi havia algutzirs i jutges que hi solien recórrer com a mitjà que hom creia eficaç per descobrir delinqüents i detenir-los.

Així el *Fuero Juzgo*, que revela quant s'abusava d'aquestes pràctiques a l'edat mitjana, dedica el títol II del llibre VI a tractar «de los malfechores e de los que conseian e de los que dan yerbas»:

I. Quien toma conseio de muerte o de vida del rey o de otro omne con los adevinos, o con los encantadores, o con los provizeros, e los qui les responden, si fueren libres, con todas sus cosas sean siervos de la corte, o de quien mandare el rey. E si los fijos usaren deste mester, ayan otra tal pena... E los siervos que esto fizieren sean tormentados por muchas maneras, e sean vendidos, que los lieven en ultra mar, que estos no sean escusados daver pena, que por su grado fazen estos adevinamentos. [...]

III. Assi cuemo la verdad non es prindida por la mintira, assí se sigue que la mintira non viene de la verdad; ca toda verdat vien de Dios, e la mintira viene del diablo, ca el diablo fue siempre menterero. Et porque cada una de estas a su príncipe, ¿cuemo deve ome pesquirir la verdat por la mintira? Ca algunos iuezes que non son de Dios, e son llenos de error, quando non pueden fallar por pesquisas los fechos de los malfechores, van tomar conseio con los adevinos e con los agoradores, e non cuidan fallar verdad se non toman conseio con estos; mas por end non pueden fallar verdad, porque la quieren demandar por la mentira, e quieren provar los malos fechos por las adevinaciones, e los malfechores por los adevinadores; e dan a si mismos en lugar del diablo con los adevinadores. E por ende mandamos que si algun iuez quisiere pesquirir, o provar alguna cosa por adivinos o por agoradores, o si algun omne toma conseio con estos tales de muerte o de vida dotre, o demnadar que les respondan en alguna cosa, faga la emienda que dize en este sexto libro en la ley que es en el segundo títol en la era primera en la ley que dice: *De los que toman conseio con los adevinadores de muerte o de vida dotre*. Mas los iuezes non sean tenudos de la pena dessa ley, los quales demandan los adevinadores, non por provar por ellos nada, mas por demostrar que son atales ante muchos e por fazer vengas en ellos. E porque estos atales agoradores son aborridos de Dios, por ende establezemos en esta ley especial mientras que todo ombre que es agorador, o que se guía por agoreros o por adevinancias, reciba C azotes. E si después tornare en ello, pierda toda buena testimonia, e reciba otros C azotes.

IV. Los proviceros, o los que fazen caer la piedra en las vinas o en las mieses, e los que fablan con los diablos, e les fazen torvar las voluntades a los omnes e a las muieres, e aquellos que fazen circos de noche, e fazen sacrificio a los diablos, estos atales o que quier que el iuez o so merino les podiere fallar o provar, fáganles dar a cada uno CC azotes, e sennálelos na fronte layda mientras, e fágalos andar por diez millas enderredor de la cibdat, que los otros que los vieren sean espantados por la pena destes. E porque non ayan poder de fazer tal cosa dalí adelante, el iuez los meta en algun lugar o bivan, e que non puedan empezer a los otros omnes, o los enbie al rey que faga dellos lo que quisiere. E los que tomaren conseio con ellos reciban CC azotes cada uno dellos; ca non deven seer sin pena los que por semeiable culpa son culpados.⁴⁶

⁴⁵ Aquino, 1967-68: lib. III, cap. 104. Cfr. Alanyà, 1994-1995: 53-73. Cfr. *Catecismo de la Iglesia Católica*, III parte, paràgrafs 2110-2117.

⁴⁶ *Fuero Juzgo o Libro de los Jueces*, libro VI, título II. Edició facsímil de Madrid. Any 1815, pp. 104-106.

Les penes aplicables als endevinadors, mags i nigromants eren duríssimes en alguns codis. Pot servir d'exemple el Fur Llatí de la ciutat de Terol, atorgat pel rei Alfons el Cast l'any 1177, pel que fa a les penes imposadores a les dones i homes que practicaven les males arts del lligament i de la fetilleria i a les dones alcavotes i prostitutes. Les penes eren, per a les dones la foguera, i per als homes la crucifixió i la flagel·lació, en el cas que no haguessin superat l'ordalia del ferro candent:

[379] De ligatricibus. Similiter mulier que homines vel bestias, vel res alias ligaverit, et ei probatum fuerit, comburatur, sin autem salvet se per ferrum calidum et candentem. Si forte vir ligator fuerit, et ei probatum fuerit, tonsus in crucibus et flagellatus eiciatur de Turolio, et si negaverit, salvet se suo pari.

[380] De muliere facticiosa. Similiter omnis mulier que erbolaria vel facticiosa fuerit, et ei probatum fuerit, comburatur, vel salvet se per ferrum calidum et candentem. In hoc enim casu quelibet mulier debet ferrum tollere, juxta forum. In nullo autem casu alio mulier debet ferrum tollere, nisi mediatrix seu alcauota fuerit, vel talis meretrix que cum V viris fuerit et probata fornicata et probata.

[381] De mediatricibus. Item omnis mulier que mediatrix seu alcauota probata fuerit, comburatur. Si vero suspecta fuit et negaverit, salvet se per ferrum calidum ut est forum.⁴⁷

El codi de *Las Siete Partidas* d'Alfons el Savi dedica el títol XXIII de la Setena Partida a les males arts de la màgia i ocultisme: «De los agoreros, e de los sorteros, e de los otros adevinos, e de los fechizeros, e de los truhanes». Tots ells són qualificats de «muy dañosos a la tierra» perquè «en muchas maneras yerran ellos e ponen otros muchos en yerro». Després d'acceptar les endevinacions originades a partir dels coneixements d'Astronomia, el legislador exposa en la llei I l'altre tipus d'endevinació, immoral i il·legal, n'identifica els qui fan ús d'aquesta «segunda manera de adivinanza»:

agoreros, sorteros, fechizeros, que catan agüeros de aves, o de estornudos, o de palabras a que llaman proverbio, o echan suertes: o catan en agua, o en cristal, o en espejo, o en espada, o en otra cosa luziente, o fazen fechuras de metal, o de otra cosa qualquier, o adivinanza en cabeza de ome muerto, o de bestia o en palma de niño: o de muger virgen.

I els condemna a exili fora de la dominació reial de Castella:

E estos truhanes, e todos los otros semejantes dellos (porque son omes dañosos e engañadores, e nascen de sus fechos muy grandes males a la tierra) defendemos que ninguno dellos non more en nuestro señorío, nin use y destas cosas: e otrosí que ninguno non será osado de los acoger en sus casas nin encubrirlos.⁴⁸

La llei II s'ocupa «de los que encantan espíritus, o fazen ymágenes, o otros fechizos, o dan yerbas para enamoramiento de los omes o de las mugeres». I s'explica d'aquesta manera:

Necromantia dizen en latín a un saber estraño que es para encantar espíritus malos, e por que de los omes que se trabajan a fazer esto viene muy grand daño a la tierra, e señaladamente a los que los creen, e les demandan alguna cosa en esta razón, acaesciéndoles muchas ocasiones por el espanto que resciben andando de noche, buscando estas cosas atales en los lugares estraños: de manera que algunos dellos mueren, o fincan locs, o desmemoriados: porende defendemos que ninguno no sea non sea osado de se trabajar, nin de usar de tal enemiga como esta: por que es cosa que pesa a Dios, e viene ende muy grand daño a los omes. Otrosí defendemos que ninguno non sea osado de fazer ymágenes de cera nin de metal nin otros fechizos

⁴⁷ *El Fuero Latino de Teruel*, pp. 322-323.

⁴⁸ *Las Siete Partidas*, Partida VII, título XXIII, Ley I.

para enamorar los omes con las mugeres, nin para departir el amor que algunos oviessen entre si. E aun defendemos que ninguno non sea osado de dar yerbas nin brevaie a algund ome nin a muger por razón de enamoramiento porque acaesce a las vegadas que destos brevajes vienen a muerte los oms que los toman, e han muy grandes enfermedades de que fincan ocasionados para siempre.

La llei III declara que «acusar puede cada uno del pueblo delante el judgador a los agoreros, e a los sorteros, e a los otros baratadores. E si les fuere provado por testigos o por conocencia dellos mismos que fazen e obran contra nuestro defendimiento alguno de los yerros sobredichos, deven morir porende. E los que los encubrieren en sus casas a sabiendas, deven ser hechados de nuestra tierra por siempre». La llei fa una excepció ben curiosa a favor dels qui tenien i podien demostrar bona intenció en l'exercici de les arts d'endevinació i sortilegi, la qual cosa posa en evidència que el legislador creia fermament en el poder i eficàcia de les arts ocultes:

Pero los que fiziessen encantamiento o otras cosas con entención buena: así como sacar demonios de los cuerpos de los omes o para desligar a los que fuessen marido e muger que non pudiessen convenir, o para desatar nuve, que echasse granizo o niebla porque non corrompiesse los frutos: o para matar lagosta o pulgón que daña el pan o las viñas o por alguna otra razón provechosa semejante destas, non deve aver pena: ante dezimos que deve recibir gualardón por ello.⁴⁹

També a Morella era ferma la creença en l'eficàcia i el poder de les arts ocultes que dominava el pres Pericó Ortolà. I la malícia era atribuïda no tant a les arts quant a les intencions i finalitat en llur exercici, que en el cas de Morella era alliberar-se d'una presó justa per assassinat. I era justament la por als poders ocults dels fetillers i nigromàntics la que justificava en la ment del legislador llur dura punició amb la mort i la cremació pública en una foguera. Així, doncs, si a Pericó Ortolà li era aplicable la pena de penjament a la forca per la seva condició d'uxoricida, per la seva condició de nigromant, crim del qual fou acusat, li corresponia la mort en una foguera, la que encenien la por i el fanatisme alhora contra bruixes, fetillers, endevindors i nigromants. No sabem quina pena hom li va aplicar, però ens temem que, havent-se-li provat la nigromància, li fou aplicada la pena de cremació.

Fonts i bibliografia

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Barcelona. Cancelleria Reial. Registres: 216, 381, 436, 588, 605, 609, 613, 654, 700, 711, 712, 903, 912, 1056, 1061, 1142, 2236.

ALANYÀ, J. (2000): *Urbanisme i vida a la Morella medieval (s.XIII-XV)*, Morella, Ajuntament de Morella-Associació d'Amics de Morella i Comarca.

ALANYÀ, J.(1994-1995): «La praxi màgica d'un prevere vigatà del segle XIV. Aportació a l'estudi sobre la màgia a Catalunya» *Estudis Castellonencs*, 6, pp. 53-73.

ALFONSO X EL SABIO (1555): *Las Siete Partidas, glosadas por el Licenciado Gregorio López*, Salamanca. Edició facsimilar en tres volums. Imprenta Nacional del Boletín del Estado, Madrid, 1985.

AQUINO, T. (1967-1968): *Summa contra gentes*, 2 vols., Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid.
Arnaldi Villanovani, Philosophi et Medici summi Opera Omnia cum Nicholai Taurelli, Medici et Philosophi, in quosdam libros annotationibus, Basileae, 1585.

⁴⁹ *Ibidem*, Ley III.

- Biblia Vulgata iuxta Vulgatam Clementinam*. Edició a cura de Alberto Colunga, O.P. i Lorenzo Turrado, 3ª edició, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1959.
- Catecismo de la Iglesia Católica*, Asociación de Editores del Catecismo, Madrid, 1992.
- Clavículas de Salomón*. Traducció d'un manuscrit francès de 1642. Editorial Humanitas, Barcelona, 1992.
- Crònica del rei En Pere el Cerimoniós*, a *Les quatre grans cròniques*, edició a cura de Ferran Soldevila, Editorial Selecta, Barcelona, 2ª edic., 1983.
- EIMERIC, N i F. PEÑA (1983): *El manual de los inquisidores*, Barcelona, Edició a cura de Luis Sala-Molins, Col·lecció "Archivos de la herejía", Muchnik Editores.
- El Fuero Latino de Teruel*, Instituto de Estudios Turolenses, Teruel, 1974.
- FORT, E. (1973): *Catalunya i la Inquisició*, Barcelona, Aedos.
- Fuero Juzgo o Libro de los Jueces, cotejado con los más antiguos y preciosos códices por la Real Academia Española*, Madrid, Por Ibarra, impresor de Cámara de S. M., 1815.
- Furs de València*. Edició a cura de Germà Colon i Arcadi Garcia. 8 vols. Editorial Barcino, Barcelona, 1970-1999.
- GAMUNDÍ, S. i C. SANGÜESA (1991): *Morella. Guía del antiguo término*, Morella.
- Harvey, M. (1973): «Papal witchcraft: the charges against Benedict XIII», *Sanctity and Secularity: The Church and the World*, Blackwell, Studies in Church History, 10, Oxford.
- KIECKHEFER, R. (1992): *La magia en la Edad Media*, Barcelona, Drakontos, Editorial Crítica.
- MENÉNDEZ, M. (1978) *Historia de los heterodoxos españoles*, 2 vols., Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos.
- MILIAN, M. (1974-1978): «Señores del castillo de La Todolella (s.XIII al XV)», *Boletín de Amigos de Morella y su Comarca*, Morella, 74-85.
- MILIAN, M.: *Real Monasterio de San Francisco de Morella*. Inèdit.
- SEGURA, J. (1868): *Morella y sus aldeas*, 3 vols., Morella, Imprenta de F. Javier Soto.

Apèndix documental

I

1339, març, 17. Saragossa.

El rei Pere el Cerimoniós ordena al justícia de Morella que actui d'ofici contra Pericó Ortolà, marit d'una germana de Nicolau de Vinatea, amb la qual s'ha casat fa poc de temps, acusat com és d'haver-la mort ofegant-la en un mas de la seva propietat.

ACA, Cancelleria, reg. 605, fol. 104 v.

Petrus, *et cetera*. Fideli suo justitie Morelle vel eius locum tenenti, salutem *et cetera*. Ad nostram noveritis audientiam pervenisse quod Petrus Ortolani pridem, suadente pacis emulo et humani generis seductore, sororem Nicholay de Vinatea, vicini Valentie, quam duxerat noviter in uxorem in manso eiusdem Petri ulla, ut fertur, previa ratione, absconse nequiter suffocavit. Idcirco cum predicta multum sint exemplo pernicioosa nec remanere debeant impunita, sed potius debeant severitate justitie castigari, vobis dicimus et mandamus firmiter et expresse quatenus in predictis contra dictum Petrum exigente justitia procedatis. Et si eundem culpabilem inveneritis pena qua convenerit puniatis, taliter quod pro commissis penam sentiat quam meretur et eius correctio sit ceteris talia committere presumentibus ad terrorem ipsiusque exemplo preventi similia facere pertimescant.

Datum Cesarauguste, XVI° Kalendas aprilis anno Domini M^o CCC^o XXX° IX°.

Guillelmus de Pulcrovicino, mandato regio literatorie facto per Rodericum Didaci, consiliarium.

II

1340, juny, 4. València.

Pere el Cerimoniós fa saber al justícia de Morella que ha rebut una petició de Pere Ortolà, detingut presoner a les presons de la vila inculpat per Nicolau de Vinatea de la mort violenta d'una seva germana espúria, de nom Valença, esposa d'Ortolà, trobada morta sense cap senyal aparent de cops o nafres que puguin ser indici d'un assassinat segons que es desprèn de l'examen del cadàver realitzat per diversos metges a petició dels amics de la difunta abans de la inhumació. Hom creu que la dona ha estat ofegada amb les mans, de la qual cosa és acusat el seu marit, Pere Ortolà, detingut per aquesta raó des del dia de Tots Sants i carregat amb una presó dura i feixuga per voluntat de Nicolau de Vinatea, persona important i influent a la vila de Morella. El monarca demana al justícia que es mantingui neutral i no castigui amb tortures especials el pres i, contra l'esperit de venjança de Nicolau, esbrini si Ortolà, qui té molta por al seu cunyat, és realment culpable d'allò de què és acusat per aquest.

ACA, Cancelleria, reg. 609, fol. 74 v.

Petrus, *et cetera*. Fideli suo justitie Morelle vel eius locumtenenti, salutem *et cetera*. Petitionem Petri Ortolani, capti in villa Morelle, suscepimus continentem quod cum ipse Petrus inculpatus seu denuntiatus fuerit per Nicholaum Vinatea, vicinum Morelle, de morte Valençe, uxoris sue

et sororis spurie eiusdem Nicholai, que subito, ut dicitur, decessit et que inventa esse asseritur absque aliqua percussione vel signo per quod apparere posset quod aliquis ipsam interfecisset prout inventum esse asseritur per medicos qui ipsam recognoverunt antequam esset sepulta ad instantiam amicorum defuncte Valençe et dicti Petri Ortolani cum presumeretur per aliquos ipsam manualiter esse mortuam dictusque Petrus Ortolani ratione predicta captus detinetur, ut premittitur, a festo Omnium Sanctorum citra et in captione gravatus fuit, ut fertur, favore dicti Nicholai, qui est potens, ut dicitur, in dicto loco, et testes fuerunt super premissis recepti, qui publicati non sunt ob difugia partis adverse, fuit nobis humiliter supplicatum super hiis decens remedium impertiri. Qua supplicatione admissa, vobis dicimus et mandamus quatenus, recognitis depositionibus testium in dicta inquisitione receptis et testibus super exceptionibus dicti Petri oblatis, si inveneritis tales presumptiones non esse de certo crimine propter quas subiri debeat questionibus ipsum Petrum Ortolani sub capleuta centum ven ducentorum morabatinorum auri vel alia idonea absolvatis a captione predicta eiusque rationes et deffensiones recipiatis per alium si sic inveneritis faciendum cum dictus Petrus Ortolani timore partis adverse non sit ausus, ut fertur, in iudicio comparere.

Datum Valencie, pridie nonas Junii anno predicto.⁵⁰

Bertrandus de Vallo ex provisione facta per Jo. Fr., vicecancellarium.

III

1340, juliol, 14. Barcelona.

Pere el Cerimoniós contesta la carta enviada per Guillem Ça Corbella, jurisperit de Morella i responsable de les presons de la vila, en què li havia fet saber per quines arts i maneres Pericó Ortolà havia intentat escapar-se de nit de la presó mitjançant les males arts ocultes de nigromància amb què, segons que hom creia, ja havia trencat els grillons i la cadena amb què estava lligat. Ça Corbella havia impedit amb el seu zel la fuga del pres i amb la col·laboració de Bartomeu Beneyto havia trobat a l'estança on estava pres i dins el seu llit alguns escrits nigromàntics, alguns verins i altres objectes propis de les arts de fetilleria. El rei ordena que el pres sigui interrogat, amb tortura si cal, sobre el crim comès i sobre les arts de nigromància de què era acusat i que d'acord amb els crims comesos i el dictat de la llei, si és trobat culpable, sigui condemnat a la pena capital. Però si és trobat innocent o no es pot demostrar la seva culpabilitat el monarca ordena que sigui absolt i tret de la presó. Si en aquesta instància judicial no es pot aclarir res de la veritat el monarca exigeix que el procés sigui elevat al tribunal reial. I si el carceller és culpable, com ho sembla, de l'intent de fuga del pres, que sigui exclòs de l'ofici i sigui degudament castigat.

ACA, Cancelleria, reg. 1056, fols. 131 v.-132 r.

Petrus, et cetera. Dilecto nostro Guillelmo Ça Corbella, jurisperito Morelle, salutem et cetera. Vestram noviter recepimus litteram per Bartholomeum Beneyto nobis presentatam inter cetera continentem quod cum vos Periconum Ortolani captum eo quod delatus erat de nece sue coniugis teneretis, quadam nocte idem Periconus, dampnate artis nigromancie presidio, sicut verisimiliter creditur, fracto carcere ac solutis compedibus et catena quibus erat vinctus, dictum carcerem evasisset nisi eum vestra sollicitudo, quam in hac parte commendamus, utique pervenisset.

⁵⁰ Any 1340.

Quodque domibus et lecto ubi dicitur Periconus tenebatur inclusus per vos vestrosque ministros sollicita indagine perquisitis, reperistis aliquas scripturas dampnabiles dicte artis et aliqua genera toxicorum et aliqua alia per dictum Bartholomeum vestro conspectui presentata. Quibus et aliis in dicta littera contentis et que dictus Bartholomeus vobis exponere voluit oraculo vive vocis plenarie intellectis quare in eadem vestra littera nostrum ducitis super premissis consilium implorandum, vobis respondendo dicimus et mandamus quatenus dictum Periconum, visis presentibus, rigide torqueatis eumque ante et post torturas interrogetis diligentissime si et in quibus et contra quas personas et ad quos fines et quotiens et quando usus fuit eadem arte dampnata et dictis toxicis seu venenis et alias de premissis omnibus et circumstantiis eorumdem, et de nece predicta indagetis et ab ore dicti Periconi faciatis erui sollicite veritatem. Et si juxta confessiones eiusdem Pericon ipsum culpabilem repereritis de premissis eum condemnatis ad mortem pro tam detestandis criminibus nefandis ut cedat ad penam et volentibus in consimili perdicionis spiritu recumbere ad terrorem. Si vero torturarum coactio seu severitatis inductio ipsum Periconum ad dicendam veritatem coram vobis de premissis minime suaderent, illo in carcere sollicite custodito, processum tunc habitum ad nos ubicumque fuerimus transmittatis ut in eisdem possimus, prout expediens fuerit, providere. Ceterum quare, ut percepimus, carcellarius qui solebat custodire dictum Periconum est in aliquibus culpabilis seu conscius premissorum, volumus ac vobis mandamus quatenus si per confessionem dicti Periconi aut alias culpabilis non apparuerit de premissis eum absolvatis, si vero in eisdem culpabilis sit repertus, contra eundem carcellarium procedatis ipsumque puniatis prout de foro et ratione fuerit faciendum.

Datum Barchinone, pridie idus julii, anno Domini M^o CCC^o quadragesimo.

Vicecancellarius mandato Domini Regis facto in consilio. Missa ex parte.